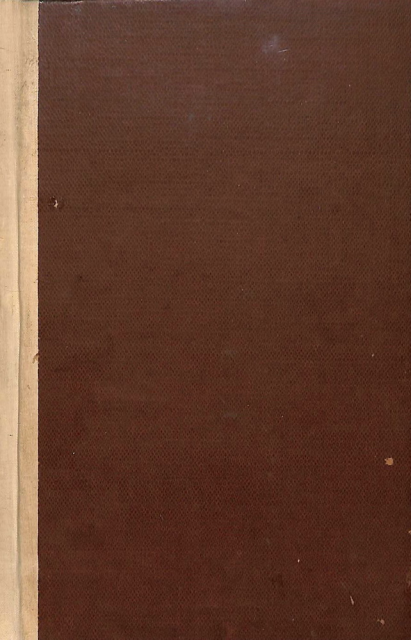
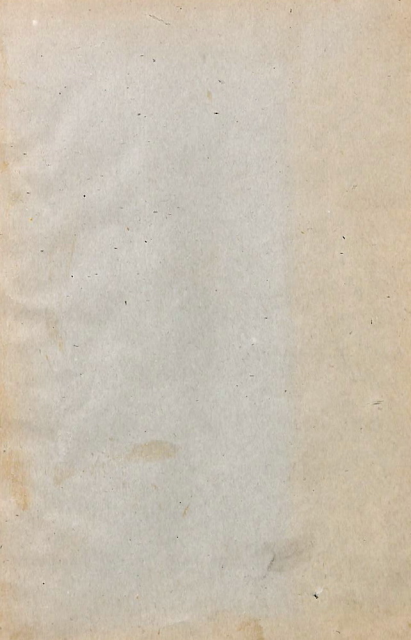
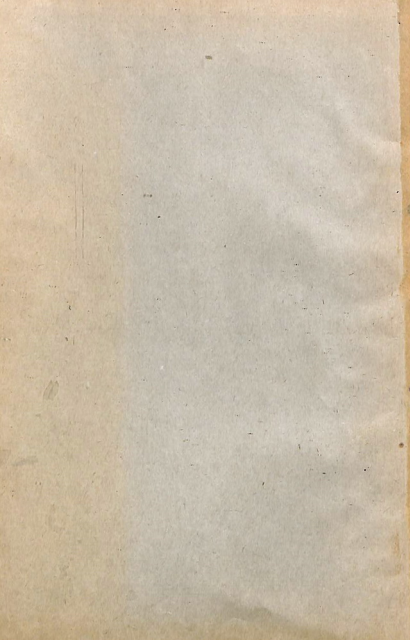

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՕՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՊՐԱՆՏԱԳՐՆԵՐ ԲԱԼՈՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԸՅԷ.Գ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏ
ԻՆՖՕՐՄԱՍԻՈՆ ԲԱԺԻՆ

Բ Ի Ի Լ Ե Տ Ե Ն 7.

Երևան 5 Յուլիսի, 1921.

1

Կ ա ը ս ի դ ա շ ն ա գ ի Ր Ը.

Հոկտեմբերի 13-ին, Կարսում ստորագրուեց Անդրկովկասի Խորհրդային Հանրապետութիւնների և Թուրքիոյ Ազգային Մեծ Ժողովի Կառավարութեան միջև կնքած դաշնագիրը:

Դաշնագիրը կնքած են մի կողմից Անդրկովկասի Խորհրդային Կառավարութիւնները, միւս կողմից Թուրքիոյ Ազգային Մեծ Ժողովի Կառավարութիւնը, Ռ. Ս. Ֆ. Խ. Հանրապետութեան ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ, միասնական դաշնագրութիւնով:

Դաշնագիրը, բաղկացած է 20 յօդածից և երեք կցումից: Կցումները, որոշում են սահմանագծերը: Ըստ 18-րդ յօդածին, դաշնագիրը ստորագրուեց անմիջապէս յետոյ, Քիլիկիոյում պիտի գումարի շահագորդուած երկրների ներկայացուցիչների մի յանձնաժողով, բոլոր տնտեսական, ֆինանսական և այլ հարցերը կանոնաւորելու համար: Այդ յանձնաժողովը սկսած է աշխատել իր աշխատանքներին: Դաշնագիրը պէտք է վաւերացւի, որի փոխանակումը կը կատարւի մօտ ապագայում Երևանում:

Կարսի դաշնագրի ամբողջութիւնը՝ ստորև մէջ բերւում ենք:

Թիւրքիայի Ազգային Մեծ Ժողովի Կառավարութիւն՝

Քննարկմ կարա-Յէքիր լիաշայ, Ազգային Մեծ Ժողովի Ազրբայճանայի պատգամաւոր, Արեւելեան Հակառի հրամանատար:

Վէլլ-Յէյ, Ազգային Մեծ Ժողովին, Բորզուրի պատգամաւոր,

Մութաւար բէյ, Հասարակական Աշխատանքների Մինիստրի նախկին օգնական և

Մամուդ - Շէֆրէթ բէյ, Թիւրքիայի լիազօր ներկայացուցիչ Ազրբեջանում:

Ռուսաստանի Սոցիալիստական Ֆեդերատիւ Խորհրդային Հանրապետութեան Կառավարութիւն՝

Եւսկով Գաննցկի, Ռուս, Սոց. Դեպ. Խորհրդ. Հանրապ. լիազօր ներկայացուցիչ՝ Լատվիայում,

Որոնք փոխանակելով լիազօրական վկայագրերով, որ Հանաչեցին օրինաւոր և պատշաճ կարգով կազմած, համաձայնութեան եկան հետևելու:

Յօդւած 1. — Թիւրքիայի Ազգային Մեծ Ժողովի Կառավարութիւնը և Հայաստանի, Ազրբեջանի և Վրաստանի Սոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետութիւնների Կառավարութիւնները համարում են ոչնչացւած և ոյժը կորցրած այ՛ բոլոր դաշնագրերը, որոնք կապել են դաշնագրուող կողմերի տերրիտորիաների վրայ անցելու: Գերիշխանութիւն (սովերէնիտէտ) բանեցնող Կառավարութիւնների միջև այդ տերրիտորիաների վերաբերեալ, նմանապէս այն դաշնագրութիւնները, որոնք կապել են երրորդ պետութիւնների հետ և որոնք վերաբերում են Անդրկովկասեան հանրապետութիւններին:

Ճանաչւում է որ Մասկայում Մարտի 16-ին ստորագրւած սուս-թիւրքական դաշնագրութեանը չի վերաբերում այս յօդւածը:

Յօդւած 2. Դաշնագրուող կողմերը համաձայնում են չճանաչել ոչ մի հաշտութեան պայմանագիր կամ այլ միջադրային արք, որոնք քնդուներու համար կարկադրւած է եղել դաշինք կապող կողմերից մէկը, ոյժի զօրութեամբ:

Դրա հետեանքով Ազրբեջանի, Հայաստանի և Վրաստանի Սոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետութիւնների Կառավարութիւնները համաձայնում են չճանաչել Թիւրքիային վերաբերող և Թիւրքիայի Ազգային Կառավարութեան ներկայումս այդ կառավարութիւնը Ազգային Մեծ Ժողովին է — կողմից չճանաչւած միջադրային արքերը:

մասին կը մշակեն խառն յանձնաժողովի կողմից:

Յօդւած 9.—Որպէսզի ապահովւած լինի նեղուցի կրի ազատութիւնը և առևտրական յարաբերութիւնների համար նրանց միջով ազատ անցնել կարողանան բոլոր ազգերը, Թիւրքիան և Վրաստանը համաձայնում են Սև ծովի նեղուցների միջազգային օրէնքի վերջնական մշակումը յանձնել ծովամերձ երկիրների պատիրականերից կազմւած յատուկ կոնֆերանսին, այն պայմանով, որ կոնֆերանսի ընդունած որոշումները չվնասեն Թիւրքիայի հատարեալ գերիշխանութիւնը ինչպէս և նրա մայրաքաղաքի Կ. Պօլսի ապահովութեանը:

Յօդւած 10.—Դաշնը կապող կողմերը համաձայնում են իրանց տերրիտորիաներում չըթոյլատրել, որ կազմեն կամ տեղաւորեն այնպիսի կազմակերպութիւններ կամ խմբեր, որոնք ձգտում են կառավարութիւն դառնալու միւս երկրի կամ նրա մի մասի վերաբերմամբ, նմանապէս և չթոյլատրել, որ բնակեն այն խմբերը, որոնց նպատակն է պայքարելու միւս զաշնադրող կողմի դէմ:

Որոշւած է համարում այն, որ ներկայ յօդւածում յիշատակւած Թիւրքիայի տերրիտորիա տակւոյ հասկացում է այն տերրիտորիան, որը գտնւում է Թիւրքիայի Ազգային Մեծ Ժողովի Կառավարութեան անմիջական զինւորական և քաղաքացիական վարչութեան տակ:

Յօդւած 11.—Դաշնադրող կողմերի քաղաքացիների վրայ, որոնք գտնւում են միւս երկրի տերրիտորիայում, տարածւում են այն բոլոր իրաւունքները և պարտականութիւնները, որոնք բրդխում են իրանց գտնւած երկրի օրէնքներից, բացի ազգային պաշտպանութեան պարտականութիւններից, որոնցից նրանց ազատ են կացուցանւում:

Ներկայ յօդւածի որոշումների մէջ չեն մտնում նմանապէս և զաշնադրող կողմերի քաղաքացիների քնտանեկան իրաւունքի, ժառանգութեան իրաւունքի և իրաւատութեանց հարցերը: Նրանք պիտի լուծեն առանձին համաձայնութեամբ:

Յօդւած 12.—Դաշնադրող կողմերը կը գործադրեն իւրաքանչիւր երկրի այն քաղաքացիների վերաբերմամբ, որոնք բրդնակւում են միւս կողմի տերրիտորիայում գերանպաստ դրութեան իրաւունքները:

Ներկայ յօդւածը ի նկատի չունի այն իրաւունքները, որոնք արւում են Խորհրդային հանրապետութիւնների կողմից իրանց տերրիտորիայում գտնող միւս զաշնակից Խորհրդային հանրապետութիւնների քաղաքացիների, ինչպէս նմանապէս և այն

իրաւունքները, որոնք տրւում են Թիւրքիայի կողմից իր դաշնակից մահմեդական երկիրների քաղաքացիներին:

Յօդւած 13.—Այն տերրիտորիայի իւրաքանչիւր բնակիչ, որը մինչև 1918 թւականը կազմում էր Սուսսուտանի մասը և որի վրայ ճանաչւած էր Թիւրքիայի գերիշխանութիւնը, իրաւունք կունենայ այն գէպրում, իրը նա ցանկանայ, դուրս գալ Թիւրքական հպատակութիւնից, ազատօրէն թողնել Թիւրքիան և իր հետ վերցնել իր իրերը և կայքը կամ նրանց արժէքը:

Նմանապէս այն տերրիտորիայի իւրաքանչիւր բնակիչ, որի գերիշխանութիւնը Թիւրքիան գիջել է Վրաստանին, հնարաւորութիւն կունենայ այն գէպրում, եթէ նա ցանկանայ, դուրս գալ վրացահպատակութիւնից, ազատ թողնել վրացական տերրիտորիան և վերցնել իր հետ իր իրերը, կայքը կամ նրանց արժէքը:

Վերև յիշւած բնակիչներին մի ամիս ժամանակ կը տրւի պարտադիր դիմորական ժառայութիւնը կատարելու համար այն օրւանից սկսած, երբ նրանք սահմանւած կարգով յայտարարութիւն կը ներկայացնեն իրենց ցանկութեան մասին թողնելու իշւած տերրիտորիան:

Յօդւած 14.—Դաշնադրւող կողմերը պարտաւորւում են ներկայ դաշնագրութիւնը ստորագրելուց յետոյ կնքել վեց ամսայ ընթացքում յատուկ համաձայնութիւն 1918—1920 թ. ականների պատերազմների փոխտականների վերաբերեալ:

Յօդւած 15.—Դաշնադրւող կողմերից իւրաքանչիւրը պարտաւորւում է ներկայ դաշնագրութիւնը ստորագրելուց յետոյ անմիջապէս հրատարակել լիակատար ամիստիս միւս կողմի քաղաքացիների վերաբերմամբ այն յանցանքների և մեղանշանքների համար, որ նրանք կատարել են կովկասեան ճակատի պատերազմների հետանցով:

Յօդւած 16.—Դաշնադրւող կողմերը համաձայնում են ներկայ դաշնագրութիւնը ստորագրելուց յետոյ, երկու ամսայ ընթացքում փոխադարձաբար իրագործել նախկին զինուորական-քաղաքացիական զերիներին հայրենիք վերադառնալը, որոնք զբաղւում են դաշնադրւող կողմերից մէկի տերրիտորիայում:

Յօդւած 17.—Որպէսզի ապահովի իրենց երկրների միջև անընդհատ հաղորդակցութիւնը, դաշնադրւող կողմերը պարտաւորւում են փոխադարձ համաձայնութեամբ անհրաժեշտ միջոցների ձեռնարկել պահպանելու և զարգացնելու հնարաւոր արագութեամբ երկաթուղային, հեռագրական և այլ հաղորդակցութիւնները և նմանապէս ապահովելու մարդկանց և ապրանքների ազատ փոխադրութիւնը դաշնադրւող կողմերի միջև, առանց որևէ

յապագումների Մակայն ընդունում է, որ թէ փոխադրութեան թէ ճանապարհորդների մուտքի և հլքի, ինչպէս և ապրանքների փոխադրութեան վերաբերմամբ լիովին պիտի գործադրեն իւրաքանչիւր երկրի այս առիթով սահմանած կանոնները:

Յօդւած 18.—Առևտրական յարաբերութիւնները կազմակերպելու և այն բոլոր տնտեսական, ֆինանսական, և այլ հարցերը կանոնաւորելու համար, որոնք անհրաժեշտ են դաշնագրուող կողմերի բարեկամական վերաբերմունքների ամրապնդման գործում, անմիջապէս այս դաշնագրութիւնը ստորագրելուց յետոյ Թիֆլիսում կը հրաւիրուի մի յանձնաժողով շահագրգռւած կողմերին երկայացուցիչներով:

Յօդւած 19.—Դաշնագրուող կողմերը պարտաւորուած են ներկայ դաշնագրութիւնը ստորագրելուց յետոյ երեք ամսայ ընթացքում կնքել հիւպատոսական կոնֆենցիաներ:

Յօդւած 20.—Ներկայ դաշնագրութիւնը, որ կնքւել է Թիւրքիայի, Հայաստանի, Ազրբեյձանի և Վրաստանի կառավարութիւնների միջև, ենթակայ է ռատիֆիկացիայի:

Ռատիֆիկացիաների փոխանակումը կը կայանայ Երևանում, հնարաւոր չափով մօտիկ ապագայում:

Ներկայ դաշնագրութիւնը իր ոյժի մէջ կը մտնի ռատիֆիկացիայի վերաբերմամբ պաշտօնական գրութիւնների փոխանակելուց յետոյ, բացի 6, 14, 15, 16, 18 և 19 յօդւածներից, որոնք իրանց ոյժի մէջ են մտնում դաշնագրութիւնը ստորագրելուն պէս:

Ի հաստատութիւն այս գրութեան, յիշեալ յաղօրները ստորագրեցին ներկայ դաշնագրութիւնը և վաւերացրին այն իրանց կնիքներով:

Այս դաշնագրութիւնը կազմւել է հինգ օրինակով՝ Ղարսում 1921 թւի հոկտեմբերի 13-ին:

Ա. Մուսեան, Պ. Մակինցեան, Բ. Շախատաւոյնսկի, Շ. Էլիաւի, Ա. Սվանիձէ, Ե. Գանեցկի, Քեաղիմ Կարա-Բէքիր, Վելի-բէյ, Մուխամար, Մահմուդ Շէվքէթ:

3

Հայաստանի Կարմիր Բանակի Վերակազմութիւնը.

Ժողովրդ. Կոմսարներ 28 սեպտեմբերի 1921 թ. հրամանագրի համաձայն, Հ. Ս. Խ. Հ. Կարմիր Բանակի կազմը երիտասարդացնելու և ազդարնակութեան Ռազմական պահակութեան

կրումը թիթեացնելու համար, հոկտեմբերի 5-ից ազատ են արձակած 1892, 1893 և 1894 թւականների ծնունդները, բացառութեամբ ստորին հրամանատարական կազմի և մասնագէտներից, մինչև նրանց նոր փոխանորդներ պատրաստելը:

Արձակած դասերի փոխարէն գինակոչի են ենթարկուած 1900—1901 թւերի ծնւածները: Այս տոթիւ 4 հոկտեմբերի 1921 թ. Ընկ. Ալ. Մեամսիկեանը հրատարակել է հետեւեալ կոչը:

Ընկեր Կարմիր Զինուորներ!

Անցած ձմեռայ և ամառայ քաղաքացիական կռիւներից յետոյ, մեր բանակը անցնում է խաղաղ դրութեան, զօրացրում են երեք մեծ հասակի զինուորներ, նորից բանակ են կանչում աւելի ջահելները—1900 և 1901 թւի ծնւածները, հետեւապէս մեր բանակը փոփոխում է իր շարքերը:

Դա չի նշանակում, որ Հանրապետութեան ռազմական խորհրդները դառնում են երկրորդական: Հակադիպոփոսթիւնը դեռ նորից կարող է դուրս գալ բանուորների և զինղացիների իշխանութեան դէմ: Ռազմական հարցը՝ առաջւայ պէս մնում է հարածային, — ամենամայիտաձգելի և ամենաէական: Երկրին, անհրաժեշտ է օգտւել ժամանակաւոր հանգստութիւնից, վերափոխել բանակի շարքերը, ամրացնել, ուժեղացնել և դարձնել նրանց պողպատէ պատնէշներ:

Կարմիր զինուորի, նրա նիւթական և հոգեկան կերակրի հոգսը և ալն նշանաբանը, թէ ամեն ինչ և ամենալաւն առաջին հերթին պիտի լինի բանակի համար—կազմում է ամեն մի աշխատողի և ազնիւ քաղաքացու անդադրում մտածողութեան առարկան:

Բանակին՝ հագուստեղէնով, պարենով, ռազմամթերքով, կուլտուրական սլծերով, բնակարանով և համայն երկրի բարոյական աջակցութեամբ ապահովելը՝ ներկայացնում է մեզանից ամեն մէկի ամենագլխաւոր պարտականութիւնը: Բանակը պէտք է լինի Խորհրդային Հայաստանի սիրելի դասակը: Եթէ նրան չփայփայես, ապադալում կը կանգնես նոր անակնկալների և հակադիպոփոսթական բռնկումների առաջ:

Ամեն մի զօրացրած զինուոր թող յիշէ որ նա տուն դառնալով իր հետ տանում է և աշխատաւորական հայրենիքի թշնամիների դէմ մինչև վերջը կռւելու սրբազան կրակը: Թիկունքում նա պարտաւոր է մտածել ու աշխատել բանակի, իր հօգի, բնտանիքի և կեանքի այդ պաշտպանի համար:

Ամեն մի նոր կանչւածը թող պիտանայ որ ժամանակաւորապէս կտրւելով իր օջախից, իր վրայ է բնդունում կարմիր զինու-

րի բարձր կոչումը, մեր կիսաքաղաքի, բայց հաջորդաբար հնարա-
ւորութիւն ունեցող, մեր յողմած, բայց լիակատար խաղաղու-
թեան ծարաւի հայրենիքի գոնելի այդ պահակի կոչումը:

Բանակում մնացած մարտիկները պէտք է հաւատացած լի-
նեն, որ գրեթէ ամբողջ բնակչութիւնը, մեր կառավարչական ու
տեղական մարմինները, մեր ամբողջ թիկունքը, իրենց գլխաւոր
աւշադրութիւնը դարձնում են դէպի կարմիր զինւորները, գնդերը,
ըրիզադաները, դէպի մեր բոլոր զօրամասերն և հիմնարկութիւն-
ները:

Միահամուռ կերպով դէպի աշխատանք! Մեր բանակի վե-
րապետը՝ ման ու ամբաստան համար, Այն ժամանակ մէկ սարսա-
փելի չեն թւա հակադիմադրական իմերի ոչ փորձերը, ոչ էլ
նրանց գլխի բարձրացնելը:

Հ. Ս. Խ. Հ. Ժողովրդական Կոմսարների

Մարտիկի նախագահ՝ և

Ռազմական Ժող. Կոմ. Ալ. Մեանցիկեան

4

Քաղաքացիական և Զինւորական Պերիների Վերադարձը.

Կարսի դաշնագրի 16-րորդ յօդ.ածի հիման վրայ, թուրք
Կառավարութիւնը բաց է թողնում 1920 թ. Հայ-Թրքական պա-
տերազմի միջոցին գերի ընկած զինւորական և քաղաքացիական
զերիներին, որոնք մօտ մի տարուց ի վեր ամենատնտանիկի
պայմաններում, էրզէրումի և Ասիիզամիջի բերդերում տառա-
պում էին:

Մինչև այժմ, Հայաստանի Կառավարութ. աճը յանձնւած են
668 գերիներ, որոնց մէջ կան նախկին նախարարներ, գնդերա-
յն, գեղապետներ և այլն: Ստանում է ընդհանուր ներքւմի
հրատաշարմանը, որ թուրք Կառավարութիւնը յանձն տաւ կա-
տարել, իր հօգտակները հանդէպ, որոնք 1915—ից իր դէմ զոր-
ծել էին, Կովկասեան ֆրոնտում:

5

Հողարաշխման Ժամանակաւոր Օրենսգրիծ.

1 սեպտեմբերի 1921 թ. Ժողովրդական Կոմսարների Մար-
հապը հաստատեց հետևեալ հողային ժամանակաւոր հրահանգը,
որը ամբողջութեամբ արտասպում ենք.

1. Բաշխել գիւղի սահմաններում գտնուող բոլոր հողերը աշխատաւոր գիւղացիութեան մէջ:

2. Սակաւահող համայնքներին թույլ տալ այս տարւալ համար օգտուելու իրանց շրջանների մէջ ընկնող այն բոլոր հողերից, որոնք անցեալում պատկանում էին կալաձառողներին, վանքերին և այլն, որոնք պետականացրած են, բայց չեն յատկացրած որևէ խորհրդային տնտեսութեան, կոմունաների և այլն նոյնպէս ազատ լքեալ հողերից:

3. Ազատ համարել ալլոգարնակութեան բաշխումից՝ յատուկ հողարածինները և յատկացնել դպրոցներին, հիւանդանոցներին, սանատորիաներին պետական տնտեսութեան հաստատելու համար:

4. Իւրաքանչիւր գիւղում յատկացելիք հողերի տարածութիւնը հինգ գետատինից աւելի չ'պէտք է լինի, որից 2 գետատինը պիտի ծառայի աշակերտութեան փորձնական աշխատանքների կարիքների համար, հիւանդանոցների և սանատորիաներին յատկացելիք հողամասը նոյնպէս չ'պէտք է 5 գետատինից աւելի լինի:

4. Գործարանների և արհեստանոցների աշխատաւորներին կոլլեկտիւ տնտեսութիւն հաստատելու համար հողարածիններ յատկացնել ըստ տահանջի:

5. Գաւառական Յեղկոմները կարող են որոշ հողարածիններ հիմնել բաշխման ենթակայ հողերից՝ այնտեղ խորհրդային տնտեսութիւն հաստատելու նպատակով: Նախկին կալաձառողական հողերի այն մասը, որ խորհրդային տնտեսութեան համար յատուկ նշանակութիւն կ'արդէ ունենալ բաշխման ենթակայ չէ:

6. Եթէ գիւղացիութեան այլ և այլ հաստաները ցանկաւ ան կօօպերատիւ, արտելային և կոմուննալ տնտեսութեան անոցնել, յատկացնել նրանց առաջին հերթին յարմար հողամաս, ապա միայն բաժանել մնացած ազատ հողերը գիւղացիութեան մէջ:

7. Բաշխման ենթակայ հողերի ընդհանուր քանակութիւնը բաշխելու է համախօսի բոլոր շնչերին համահաստատ նորմայով:

8. Այն գիւղերում, ուր հողարածանումը կատարւած է արդէն, Գաւառական Յեղկոմների համաձայնութեամբ նոր հողաբաշխում չ'կատարել:

9. Այս տարի կատարելիք հողարածանման ժամանակ, առաջնորդւել հետեւալ նորմաներով:

ա. Զբոսող հողերի շրջաններում, որտեղ մշակուած են բարձր կուլտուրաների բոյսեր, բամբակ, բրինձ, բունջութ, մի ընտանիք իրաւունք ունի ստանալ ոչ աւել, քան տասը գետատին:

բ. Այգիկործական հացահատիկների խառը շրջանում ոչ աւել

քան տասն և երկու դիսատին:

դ. Հացահատիկների շրջանում — ոչ աւել, քան տասն և հինգ դիսատին:

դ. Անտնապահական հացահատիկներ խտոր շրջանում ոչ աւել, քան 20 դիսատին:

10. Հայաստան գաղթած աղգարնակութիւնը ստանում է հողաբաժիններ նոյն նորմաների սահմաններում, ինչպէս տեղական աղգարնակութիւնը:

11. Լքեալ գիւղերից վերադարձող նախկին գիւղացիները տեղաւորւում են իրենց գիւղերում, ստանալով հող վերե յիշած նորմաներով: Եթէ Լքեալ գիւղերը ամբողջովին աղէն բռնւած են ոչ բնիկ աղգարնակութեամբ, այդ դէպքում վերադարձող բնիկներին տրւում է հող այլ տեղերում: Հողփողկոմի ցուցմունքով: Իսկ եթէ այդ գիւղերը բռնւած են մասամբ, այն ժամանակ վերադարձող բնիկ աղգարնակութիւնը տեղաւորւում է իւր գիւղերում: Տնաքաւոր չափով ստանալով հող համաձայն այս ժամանակաւոր հրահանգի, իսկ մնացածները տեղաւորւում են ազատ հողաբաժիններում:

12. Եթէ գիւղացիութեան բաւարարութիւն տալուց յետոյ տեւալ շրջաններում մնան դարձեալ ազատ կամ մշակւած հողամասեր, այս տարւայ վարի համար յատկացնել այն նորմաներից դուրս, ինվկնտար ունեցող գիւղացիութեանը: այն պայմանով, որ բերքի որոշ մասը տրւի պետութեան: Այդ դէպքում գաւառային Յեղկոմի կողմից որոշւած պայմանների հաստատութեան համար գիմել Հողային Ժողովրդական Կոմիտարիատին:

13. Բաշխման ենթակայ հողերի, գիւղերի, ընտանիքների, և շնչերի ցուցակագրութեան, ինչպէս և բուն բաշխման գործը վարւում են գիւղական Հողային Կոմիտէները որոշ կաղմունք են համայնքի կողմից ընտրւած երկու ներկայացուցիչ և գիւղական յեղկոմի բոլոր անդամներից:

14. Հողային Կոմիտէների նիստերին նախադասւում է Յեղկոմի նախագահը:

15. Հողային Կոմիտէների գործնէութեան անմիջական կերպով հսկում է գաւառական Հողային բաժինը, որի սանկցիայով ու միջոցով կատարւած հողաբաժանութիւնը ուղարկւում է գաւառային յեղկոմին ի հաստատութիւն:

16. Այն դէպքում երբ սակաւահող գիւղական համայնքներին անհնար է բաւարարել շրջանում գտնւած ազատ հողաբաժիններով, այդ դէպքում թոյլատրւում է գաւառական յեղկոմներին կտրել հարեան, հողաշատ գիւղերից հողաբաժինը և յատկա-

ցնել հողապական գիւղացիութեանը:

17. Հողաբաժանութեան վերաբերեալ բոլոր վէճերը լուծուած են Գուշեղիւմի հողային բաժինը, որի վճռի գէժ կարելի է բողոք ներկայացնել Հողային ժողովրդական կոմիտէի ատին:

18. Այդինքնը և բանջարանոցները ենթակայ չեն բաժանման:

6

Առաջիկայ Սերմանման Աշխատանքի Շուրջը.

Ներքին Գործերի ժողովրդական կոմիտէի ատը բոլոր պատասխան ու շրջանային յեղկոմներին շրջաբերական է ուղարկել, որով վերջիններին առաջարկուած է չբաւար գիւղացիութեանը ամեն տեսակի աջակցութիւն ցոյց տալ դաշտերը մշակելու և հերկելու աշխատանքի գործում: Ահաւաստի այն շրջաբերականի ատջին մասը:

Ներքին անտեսական վիճակը պահանջում է ծայր աստիճան լարւած աշխատանք, որպէսզի գիւղատնտեսութիւնը պատշաճ բարձրութեան վրայ դառնայ: Հերթական անելիքը պէտք է լինի, հնաբանութեան շափ մեծ քանակութեամբ դաշտեր սերմանելու գործը, անմշակ հողամաս չնչին համով անգամ չպիտի լքուին, և թէ, միայն կարելի է այն պատգամները: Չբաւար գիւղացիութեանը լծկաններ ու ինվենտար մատակարարելու գործը տեղերում աշխատող ընկերներին անմիջական պարտականութիւնն է: Պէտք է գործադրել հողի մշակման հարկադրական եղանակն անգամ: Դաշտերը հերկելու պարտադիր աշխատանքին պէտք է ենթարկել տեւի ունեւոր գիւղացիութեանը:

Շրջաբերականի վերջում առաջարկուած է ամենատնտեսական մասնակցութիւն ունենալ առաջիկայ սերմանման աշխատանքի գործում: Սերմանման աշխատանքը յաջողութեամբ կատարելու նպատակով, խորհրդային Հայաստանի բոլոր վայրերում կազմակերպուած է «Սերմանման Շարաք»:

7

Հաց Հայաստանի Համար.

Մոսկւայից ընկ. Խաւաթեանը հեռագրում է Գարեհաստուման ժողովրդական կոմիտէի ատին, որ Հոկտեմբերի 15-ին, 75 հազար փութ ցորեն է ուղարկելու Հայաստան և խնդրում է ապրանքին ուղեկցող լիազօրը ուղարկել Խարկով:

Ամբողջ ցորենը պէտք է փոխադրուի մէկ և կէս ամսւայ ժամանակամիջոցում:

22 հոկտեմբերին, Արտաքին Առևտրի Կոմիսարիատը հազորդում է, որ մինչև հոկտեմբերի 25-ը, Ամերիկայից Բաթում կը հասնի Հայաստանի համար դնւած 240 հազար փութ ալիւրը:

Յորհրդային Ռուսաստանի Կառավարութիւնը բաց է թողել Հայաստանի համար 200,000 փութ ալիւր, որին տեղափոխելու համար Արհեստակրական միութիւնների կողմից Ռուսաստան ուղարկւեցին 12 ընկերներ:

Ալէքսանդրապոլից հազորդում են, որ տեղւոյն Ամերիկեան Կոմիտէն համաձայնել է կերակրելու գաւառի ազդարձակութեան չքաւոր տարրերից 25,000 մարդ:

Արտաքին Առևտրի Ժողովրդական Կոմիսարիատը, պայմանաւորել է Ամերիկեան մի ֆիրմայի հետ, Հայաստանի համար երկու միլլիոն փութ Կանադայի ալիւր գնելու համար ֆրանկո-Բաթում (փութը 130,000 բուրլոր սովետական դրամանիշ):

8

Սղնութիւն Գաղթականներին համար.

Գաղթականութեան վիճակը բարելաւելու և նրանց յատուկ պարենի և սերմացուի ֆոնդ հիմնելու համար Ժողովրդական Կոմիսարների Յորհուրդը 24 օգոստոսի 1921 թ. կայացրել է հետևեալ որոշումը, որից մէջբերում ենք.

Գաղթականութեան վիճակը բարելաւելու համար կազմել յատուկ ֆոնդ հետևեալ աղբիւրներից.

1. Պարենաւորման Ժողովրդական Կոմիսարիատի ընթացիկ աղբիւրներից, պարբերաբար յատկացնել յատուկ ֆոնդին հացահատիկների որոշ քանակ, չափը որոշել Պար. Ժող. Կոմիսարիատի, Հող. Ժող. Կոմիսարիատի և գաղթ. վարչութեան փոխադարձ համաձայնութեամբ:

2. Բոլոր նախկին հողատէրերը, որ իրենց հողերը աւել են զիւղացիութեանը զանազան պայմաններով և իրանք այդ հողերի մշակման գործում ոչ մի աշխատանք չեն գործադրել, զրկւում են բերքից, իսկ նրանց ստանալիքը յատկացւում է գաղթականական ֆոնդին:

Վեկրես Գաղթականութեան Օգտին, Միանալը Արտա-

կարդ Տուրքի Մասին.

Խորհրդային Հայաստանի սահմաններում գտնուող տաճնեակ հազարաւոր գաղթականների նիւթական ծանր դրութիւնը նկատի ունենալով, Ժողովրդական Կոմիտարների Խորհուրդը 22 հոկտեմբերի 1921 թ. հաստատուել է 15,000,000,000 (տասն և հինգ միլիարդ) բոլորի միանալը և արտակարգ տուրք, ազգաբնակչութեան այն որոշ խաւերի վրայ, որոնք պատերազմի և յեղափոխութեան վերջին տարիների ընթացքում ձեռք են բերել և մինչև օրս էլ շարունակում են ձեռք բերել անշուք խառն միջոցներ, գլխաւորապէս առաջին անհրաժեշտութիւն ներկայացնող առարկաների, ապա՝ իւր շահագործման եղանակով:

Գաղթականութեանը օգնութեան կազմակերպելու այս գործը պահանջում էր դրամական խառն գումարներ, որ պետական տնտեսական միջոցներով չէր կարելի բաւարարել, մինչ այդ գործը ներկայումս ներկայացնում է ամենաառաջնակարգ նշանակութիւն, հազարաւոր գաղթականների համար, որոնք զուրկ են ձմեռայն այս նախօրեակին, ամենէն Խարքարտեան միջոցներից:

Տուրքի ընդհանուր գումարը բաշխւում է Հանրապետութեան բոլոր գաւառների վրայ, այս մասին դժուած մասնաւոր աղբաւակի հիման վրայ:

Հարկատուները բաժանւած են առանձին կատեգորիայների, որոնց վրայ պիտի բաշխուի առանձին դաւառի տեւալ գումարի որոշ մասերը, ինչպէս առևտրականների, այգեւեղների, արգիւնաբերողների և արհեստանոցներ ունեցողների, անշարժ գոյք ունեցողների վրայ: Այն անձնաւորութիւնները, որոնց զոյաթիւնը պաշտպանելու միակ միջոցը աշխատավարձն է՝ աուրքը վճարելուց ազատ են մնում:

Արտաքին Առևտրի Կոմիտարիատի Գործունէութիւնը.

Արտաքին Առևտրի Կոմիտարիատը, յունիսի 1-ից մինչև հոկտեմբերի մէկը ունեցել է հետեւեալ գործառնութիւնները, արտասահմանեան շուկայի հետ:

Պարսկաստանից ստացւած է ցւրեն և դարբ 59 վազոն (53646

փութ) կով, եզ, գոմէշ 1539 հատ:

Ռուսաստանից, Թիֆլիսից, Բաթումից և Բաղւից ստացւած են հետեւեալ ապրանքները, որոնք բաժանւած են պատկանեալ ժող. Կոմիսարիատների և այլ պետական հիմնադրութիւններին: Դեղորայք, մանուֆակտուրա, տպարանական և վիճադրական մեքենաներ, հիւանդանոցային և որբանոցային կարգ ու սարք, կահկարասիք, գրքեր, գրականութիւն, թուղթ, գրասենեակային պիտոյքներ, գրամեքենաներ, աստօժօրիւյային մասեր, պիւլօրական հաղուստ, այլ իրեր, էլէկտրական պարագաներ, սերմեր և այլն, ընդամենը 135 վագոն:

Վերոյիշեալ տւեալները չի ընդգրկում արտասահմանեան ամբողջ ներմուծումը Հայաստանում: Առանձին ժող. Կոմիսարիատները, իրենց հերթին ստացել են ապրանքներ:

Ներկայումս, սոյն Կոմիսարիատի կողմից միջոցներ են ձեռք առնւած կենտրոնացնելու համար ամբողջ ներմուծման և արտահանութեան վերաբերեալ բոլոր տւեալները իր վիճակագրական բաժանմունքում, և կարճ ժամանակում կուսենայ այդ ուղղութեամբ ձեռքբեր թւեր, երկրի ընդհանուր ներմուծման և արտահանութեան մասին: Արտահանւած է սոյն Կոմիսարիատի միջոցով 31 վագոն բամբակ, 4 վագոն կաշի, մորթի և 2 վագոն գինի: Ներկայումս պատրաստուած է արտահանելու համար կաշի և մրդկղէն, գորգ և այլ իրեր:

11

Բըլիֆը և Հայաստանի Կառավարութիւնը.

Արտաքին Գործերի ժողովրդական Կոմիսար՝ ընկ. Ասրա-նազ Մաււեանը ստացել է Ամերիկայի Նոյաստամատոյց Կոմիտէի ընդհանուր քարտուղար՝ Վիկերիից, հետեւեալ նամակը, որ արտատուում ենք ամբողջապէս.

Միացեալ Նահանգների յաժանաւ Օվըրոն, գէպի

Պէյրուս ծովի վրայ.

Օգոստոս 27, 1921 թ.

Թանկապին Մաււեան, —

Ի դիմաց Ամերիկեան Բըլիֆի մեր Կոմիսարի, ևս կը փափազիմ անգամ մը ևս յայտնել մեր խորին գնահատութիւնը այն բացառապէս սիրալիր ընդունելութեան համար, զոր զուք արիւթ մեր խմբակին Ձեր սահմանների մէջ դանւած օրերին: Ձեր անթերի փափկանկատութիւնը և ամեն լաւ ձեռնարկի մէջ, Ձեր

ցոյց տաւ համադրեալացութիւնը, վստահ եմ շատ խոր ու նպաստաւոր ազդեցութիւն թողած են մեր խմբակի իւրաքանչիւր անդամի վրայ, և մեր յիշողութեան մէջ պիտի մնան երկար ատեն:

Եւ ճիշտ հիմա դէպի Պէյրուս ճամբորդում եմ յաժանաւով, որտեղից պիտի գնամ Նիւ-Եօք, Փարիզի և Լոնդոնի ճամբով, երբ Նիւ-Եօք կը հասնիմ, կը յուսամ թէ Ձեզ դարձեալ պիտի գրեմ:

Մենք անկեժօրէն կը խոստանանք դործի լծել մեր լուսագործ, Զանքերը, օգնութիւն հասցնելու համար Կապիտ, Եւրոպային իր նպաստամատոյցի դործում, յառաջիկայ ձմեռն ընթացքում, թէև Դուք դիտէք բնակարար թէ այն բոլոր ֆօնդիւրը որ մենք կը ստանանք, անհատ մարդասէրներից են առանց որևէ Կառավարական ֆօնդիւրու յաւելումի:

Ամենասիրալիք անձնական յարգանքներով՝

Անկեժօրէն Ձերզ

Ընդհանուր Բարտեղալ՝ Վիկթոր.

12

Միջադեպի հայ գաղթականութիւնը.

Թէևրաւից, Միջադեպի հայ գաղթականութեան ներկայացուցիչ՝ Ազատ Միմիանեանի ուղարկած համակից քաղաք մեր հետեւեալ տեղեկութիւնները, Միջադեպի հայ գաղթականութեան ներկայ դրութեան մասին.

Նամակը գրում է 4 Սեպտեմբերի թւականը:

«Գաղթականութեւնը իր անտանելի դրութիւնից դուրս բերելու համար պարտք եմ համարում Ձեր աշխդութիւնը յանձնել տեղի ունեցած հետեւ ապրողաները:

Յուլիս 20-ից անգլիացիների կողմից դադարեցած է մեր գաղթականութեան տրւած մթերքները, ժողովուրդը մատնելով աներեւակայելի անտեսական ճգնաժամի:

Մըանով ալ չբաւարկ աւաւով, նրանք գաղթականութեան հաւաքականութիւնը միանգամայն անկորելի դարձնելու համար վերցրել են թմբիկի ջրամբարները և ջրի խողովակները: Փորձել են վերցնել նաև վրանները բայց կին ու երեխաների դաժնադիմ խնդրանքի վրայ, մի քանի օրով յետաձգել է այդ

Մեր գաղթականութիւնը ցրելու է, Միևնոյն անգամ նրանց Միջադեպից հեռացումը անկարելի դարձնելու համար, Անգլիացիները հայ գաղթականութեան տաւ են անձազդւիս 13 լուրի:

միայն, մինչդեռ ասորի գաղթականութեան 122 ական բուրլի:

Ահա անդլիական կառավարութեան մտայնութիւնը և նրանց ճիշդերը: Մեր տասներկու հազարանոց գաղթականութիւնը որ 7 — 8 տարիների բազմաաւանակ տառապանքներին և տանջանքներին դիմագրաւած է, ներկայիս յետին մտքերով ձգտում են կապել իրենց համար անհարազատ և օտար հողին, խեղդելով նրանց մէջ հայրենիք վերադառնալու իղիւղները:

Բնաջնջումի նախօրեակին այս բազմաշարժար գաղթականութիւնը կը սիրէ յուսալ իր փրկութիւնը միայն իր հարազատ հայրենիքից:

Այժմ լիայոյս ենք, որ Խորհրդային Հայաստանի Կառավարութիւնը ոչ մի զոհողութեան և դժւարութեան առաջ կանգ չի առնի փրկելու համար գաղթականութեան այդ բեկորները, անդափոխելով Բասրայից դէպի հարազատ հայրենիք, որտեղ միայն հնարաւորութիւն պիտի ունենան լծուելու խաղաղ և շինարար աշխատանքի:

13

Խորհրդային Հայաստանի Յուշադիրը Անգլիային.

Արտաքին Գործերի ժողովրդական Կոմիտեա՝ ընկ. Ասքանազ Մատեանը հետեւեալ նոտայով դիմել է Անգլիոյ Արտաքին Գործերի Նախարար՝ Լորդ-Կրղոնին, Միջագետքի հայ գաղթականութեան հանդէպ, Անգլիայի կողմից վերջերս ցոյց տրւած հակամարդկային վերաբերմունքի առթիւ:

«Ստոյգ տեղեկութիւն առնելով Բաղդադի հայերից՝ Միջագետքի Անգլիական իշխանութիւններից կախում ունեցող 14 հազար տարագիր գաղթականութեան վատթար վիճակի մասին, որը հետեւանք է գաղթականութեան տրւող պետական նպաստի դադարեցմանը և նրա բռնի տեղահանմանը սկսած Օգոստոսի 1-ից, սորանով պատիւ ունիմ դիմելու Ձեզ՝ Հայաստանի Մոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետութեան Կառավարութեան անունից հետեւեալով:

Օգնութեան գործի դադարեցումը Միջագետքի Անգլիական իշխանութիւնների կողմից փաստօրէն համազօր է գաղթականութիւնը մահւան դատապարտելուն: Այն տարրերային ու աղէտաբեր գաղթի որին հարահատեալ դիմել է այսօր հայ գաղթականութիւնը Բասրայի անհամբիւր շրջաններից, որտեղ նկատուի ներփակել են Անգլիական տեղական իշխանութիւնները, մղում են

նրանց սովի, համաճարակ հիւանդութիւնների և մահաւան դիւրկը։
Եւ հազիւ թէ այդ 14 հազար տառապող ժողովրդից ազատ են մի
քանի խեղճուկ բնկորներ։

Ի նկատի ունենալով նախ վերոյիշեալ դառն իրողութիւնը,
երկրորդ այն հանգամանքը որ 14 հազար տարագիր հայեր այդ
իրողութիւնը կապում են Բրիտանական ժողովրդի հետ, ւստի
և երրորդ այն որ Բրիտանական ժողովուրդը հազիւ թէ համա-
ձայնի իր խղճի ու պատասխանատւութեան վրայ վերցնել հա-
մաշխարհային դաժան պատերազմի շնորհիւ հայրենիքից դէպի
միջազեաքի անապատները հալածւած մի բուռն ժողովրդի ող-
բերական վախճանին, մեր դիմումն է Զեղ՝ այժմէն և յետ համա-
պատասխան կարգադրութիւն անել որպէսզի անմիջապէս կասե-
ցւի այն ազեղաւի գաղթը և շարունակւի օգնութեան գործը։
Այդ գործը կարող է կատարել և պարտական է անել Բրիտանի-
այի ներկայ Կառավարութիւնը, որ մինչև այսօր կապւած է եղել
վերոյիշեալ հայ զանգւածի հետ։ Իսկ եթէ Բրիտանիայի Կառա-
վարութիւնը հրաժարի ստանձնել իր վրայ զժրախտ գաղթական-
ների հոգացողութիւնը կը խնդրէի գէթ կատարել նրանց վերջին
խղճը և միջոցներ ձեռք առնել նրանց տեղափոխելու Պոլսի վթա-
յ-վ դէպի Բաթում, որպէսզի Հայաստանի Կառավարութիւնը
հնարաւորութիւն ունենայ տեղաւորել նրանց իր սահմաններում։

Կը խնդրէի, նաև եղած կարգադրութիւնների մասին ինձ
ժամանակին իրօքեկ դաժնելու։

7-ն Հոկտեմբերի 1921 թ.

14

Հայաստանի Կարմիր Խաչը.

Ժողովրդական Կոմիսարների խորհուրդը, անաջարկել է
Կարմիր Խաչի բնկերութեան գլխաւոր վարչութիւնը, որ վերջինս
ընդհանուր ժողով գումարի, նրա կանոնադրութիւնը վրահա-
տատալու և իր գործունէութիւնը վերակաշխու համար։ Սրա հա-
մար հրատարակւած է համապատասխան դեկրետ, որով թոյլա-
ւորւած է Կարմիր Խաչի ազատ գործունէութիւնը Հայաստանում։
Կարմիր Խաչը պէտք է գործի Առողջապահական ժողովրդական
Կոմիսարիատի հետ համերաշխութեամբ։ Հայաստանի Կարմիր
Խաչի ընկերութիւնը հիմնւել է 1919 թ-ի վերջերին և գործել
մինչև 1921 թ. փետրւար 18-ը։

Բժշկա - Սանիտարական համագումար.

Ամսիս 26-ին, ժամը 11-ին բանուորական ակումբում բաց-
եց համահայկական Բժշկա-Սանիտարական Արհեստ. միու-
թեան անդրանիկ համագումարը: Համագումարը բացեց Վարչու-
թեան նախագահ Բժիշկ Մախասեանը, որից յետոյ ընդունեց
համագումարի ներքին կանոնադիրը, ընտրուեց համագումարի նա-
խագահութիւն հետեւեալներէից 1.—Բժիշկ Լազարեան և Բժիշկ
Մախասեան նախագահ, իսկ քարտուղարներ՝ Բժիշկ Քոչարեան
և Բժիշկ Փանոսեան: Ողջոյնի ճառեր ասին, Կոմիտեիստ. Կու-
սակցութեան Երեսնի Կոմիտէի, Արտակա-դ Սանձնաժողովի,
Առողջապահական ժող. Կոմիտարիատ և այլնի կողմից: Ընկ.
Արաղեանի առաջարկութեամբ որոշեց համագումարի կողմից
ողջոյնի հետադիրներ ուղարկել Ռուսաստանի, Անդրկովկասի և
Վրաստանի կղերք բանակներին. և Կոմիտեիստ. Կուսակցութեան
կենտրոնական Կոմիտէին:

Համագումարի համար օրակարգ ընդունեց. 1).—Վարչու-
թեան ղեկուցում: 2).—Զեկուցում՝ տեղերից: 3).—Զեկուցում՝
Առողջապահական Կոմիտարիատի: 4).—Բժշկա-Սանիտարական
տեղական վարչութեան տեղը Արտակարգ Յանձնաժողովում: 5).
—Արհեստակցական Միութեան զերն ու խնդիրները: 6).—Տա-
րիֆային և մատակարարման հարկեր: 7).—Ընտրութիւն համա-
ստական համագումարին: 8).—Ընտրութիւն՝ համահայկական
Բժշկա-Սանիտարական նոր վարչութեան:

Բժշկա-Սանիտարական, զաւաստական համագումարներ, տե-
ղի են ունեցել նաև զաւաստական կենտրոններում:

Նւէր Արխագիայից և Տաճկաստանից.

Յարհրդ ային Արխագիայի Արտաքին Առևտրի ժ. դ. Կոմիտա-
րը, հետադրով տեղեկացուցած է, որ Արխագիան Հայաստանին
Նւէրաբերած է 281 հակ ծխախոտ երևան է հասած Թուրքիոյ, Ա-
րևելեան հակառի հրամանատարութեան կողմից, որպէս Նւէր
Հայաստանի կարօտեալներին, 3 վազոն աղ, 3 վազոն հացահա-
տիկ, 80 ոչխար, 40 կով և այլն:

Այս առթիւ Քեդաղիմ Կարա-Բէքիւր վաշայից ստացած նա-
մակը յայտնուում է, որ այս առաջին Նւէրն է Հայաստանի կա-
րօտեալներին, որը պիտի շարունակուի սրանից յետոյ էլ:

Խորհրդային Հայաստանի գիտական ինստիտուտը.

1921 թ. Փետրվարի 1-ի դեկրետով հաստատված Գիտական Ինստիտուտը, (կենտ սնը՝ էջմիածին) ներկայումս վերջացնում է էջմիածնի վանքի և Ճեմարանի, մեծ դրաղարանի ձեռագրերի և արխիվի վերացուցակադրութեան ու կանոնադրման մեծ աշխատանքը, որը կը արւի հրատարակութեան:

Երկար տարիների անխնամ մնացած հրատարակութիւնները և յատկապէս պարբերականները կարգի են բերւած ու կադմրւած:

Գրադարան պետի պաշտօնը վարում է Գիտական Ինստիտուտի անդամ՝ Սենեքերիմ Տէր-Յակոբեանը:

Էջմիածնի արժէքաւոր արխիւը, որ մինչև այժմ անխնամ թափթփւած էր և աստիճանաբար փշանում ու պատահականութեան կեր դառնում արդէն կարգի է բերւած և տեղաւորւած է նպատակայարմար բնակարանում:

Ա խիւի վարիչն է նախ Ինստիտուտի գիտական աշխատատակից՝ Գիւս Ծ. վարդապետը:

Տպարան և հրատարակութիւնները.

Տպարանը ևս, որ անգործնէութեան էր մատնւած, ներկայումս արդիւնաւէտ դործ է կատարում: Թափթփւած և խառն ի խառն տառերը կադի են բերւած, էլէկտրակայանք վերանորոգւում է, իսկ ձուլարանը կարգի ձգւում, որով հնարաւորութիւն կրինք մօտ տպագայում տառեր ձուլել: Տպարանում բացի «Կառմիր Գիւղացի» պարբերականից և կենտրոնական կառավարութեան ընթացիկ հրատարակութիւններից, տպագրւել և լոյս են տեսել «Արբանած Խոստովանողի» և «Շապոն Բագրատունու» պատմական արժէք ներկայացնող ձեռագրերը: Տպարանում է նախ պէտք կադրի «Ճամօ» այրբնարանը եզրդիների համար:

Այժմ տպագրւում է Աշոտ Յովհաննէսեանի «Հայ-Ռուսական Օրիննադրայի ծագման խնդիրը» մեծ մենագրութիւնը:

Շուտով տպագրութեան է յանձնւելու Յովսէփ Էմինի «Ճանապարհորդութիւնը» և Դաւիթ Անանուի «Ռուսահայ հասարակական պատմ. 19-րդ դարում» հատոր 2-րդ: Դեկտեմբերին կըսկըսի հրատարակւել գիտական ինստիտուտի պարբերականը՝ Բաժնէր Հայաստանի գիտական ինստիտուտի:

Գիտական գեղարվեստներ.

Գիտական ինստիտուտի անդամները առդէն սկսել են շարաթական, հրապարակային գեղարվեստները պատմական, գրական, իրաւարանական, հնադրութեան, ճարտարապետական, ազգագրական և այլ նիւթերի շուրջը:

Ինստիտուտի անդամներն են՝ Ժամանակաւոր նախագահ՝ Խաչիկ Սամուէլեան իրաւարան և հասարակական գործիչ, Գարեգին եպիսկոպոս Յովսէփեան բանասէր, Սենեկերիմ Տէր-Յովսէփեան ազգագրագէտ, Մելիք Օհանջանեան բանասէր երանդ Տէր-Մինասեան բանասէր:

Ինստիտուտի գիտական աշխատակիցներն են՝ Թորոս Թորամանեան ճարտարագէտ, հնախօս, Լէօ զրականագէտ, պատմագիր, Լևոն Լիցիսեան (սպաւաճ) նոր աշխատի պատմութեան բանասէր, հնադէտ, Գաիթ Անանուն գաղանազէտ, նոր շրջանի պատմագիր, Գրիգոր Զորար իրաւարան, Գրոֆ, Մարք և այլ հայ օկանաւոր գրական-գիտական գործիչներ:

Գիտական Ինստիտուտի աշխատանքներին անմիջական մասնակցութիւն ունի Լուս. Ժող. Կոմ. ընկ. Աշոտ Յովհաննէսեանը:

18

Դրական-Գեղարվեստական Աշխատանքների Ապահովութեան մասին հրատարակւած գեղերուր.

Գնահատելով Ժողովրդական մաստաների լուսաւորութեան գործում, մայրենի գրականութեան և արվեստի բաժնի նշանակութիւնը և կամենալով խրախուսել մաստաների ազատագրման գործին ապաստարկող գրական-գեղարվեստական ընթացիկ աշխատանքը, Հ. Ա. Խ. Հ. Ժողովուրդի խորհուրդը, որոշում է.

1. — Հիմնել Լուսաւորութեան Ժողովրդական Կոմիտէի անունից գրական-գեղարվեստական ֆոնդ:

2. — Մինչև տասնիկայ Յունարի 1-ը, յատկացնել այդ նպատակին մէկ միլլիարդ ռուբլի (խորհրդային դրամ):

3. — Տալ՝ ընդհանուր խորհրդային պարեն, հարածային փայ, և ամսական 500,000 ռուբլի թօշակ, Հայաստանում ապրող գրական-գեղարվեստական վաստակաւոր գործիչներին, տարածելով յատկացրած թօշակի վրայ տասնիկայում ընդունելիք բոլոր ընդհանուր յաւելումների հափերը:

ՄԱՆՈՔ. — Սահմանում թողանք ու պարենը, իւրաքանչիւր առանձին դէպքում յատկացնում է ժողկ մենբրի Խորհուրդը՝ Լ. ս. ս. ժողկոմի առաջարկով:

4. — Հաստատել Լ. ս. ժողկոմին կից գրական մրցանակաբաշխութիւն յատկացնելով գրական-գեղարւեստական ֆոնդի սահմաններում այդ նպատակի համար մինչև կէս միլլիարդ բոբլի:

5. — Հրահանգել՝ պետական հրահանգչութեանը, գրական-գիտական որակեալ գոթերի գնումը կատարել Խորհրդային գործող տարիքներից զուրա, ղեկավարւելով Լ. ս. ժողկոմին կից հիմնուէք գրական ժուրիի գնահատութեամբ:

6. — Լ. ս. ժողկոմի արամադրութեան տակ դնել հինգերորդ Խորհրդային տնտեսութեան վիլլան (նախկին Արամեան կալւածը՝ Լ. ս. ուս. ժողկոմի) գրական-գեղարւեստական աշխատանքի Տուն կազմակերպելու համար:

19

Մրցանակ Գրական-Դիտական Անտիպ երկերի համար.

Լուսաւորութեան ժողվրդական կամսարիատը, հաստատած է մրցանակ սրաշխութիւն լաւագոյն հայերէն գրական-գիտական անտիպ երկերի համար հետեւեալ կարգով:

1). — Լաւագոյն չափածայ խոշոր գրածքի կամ բանաստեղծութիւնների ժողովածուի համար 2 մրցանակ:

2). — Լաւագոյն պիէսաների (ողբերգութիւն, հերոսական գրամա, հասարակական կոմեդիա կամ ագիտ պիէս) համար 3 մրցանակ:

3). — Լաւագոյն վիդական երկերի (հասարակական վէպ կամ կենցաղագրական երգիծաբանութիւն) համար 2 մրցանակ:

4). — Հայաստանի ցնական կամ կուլտուր-պատմական միջավայրի բնասմնասիրութեան ներքաւ լաւագոյն գիտական գործերի համար 3 մրցանակ:

5). — Առաջին կարգի մրցանակ սահմանում է 500 ռ. երկրորդը 350 ռ. և երրորդը 150 ռ. ոսկու վալիւտայով, ծանօթութիւն. Վերոյիշեալ մրցանակները արւելու են Խորհրդային դրամանիշներով ոսկու բնթացիկ կուրսով:

6). — Բացի մրցանակներից, տպագրութեան համար ընդունւած երկի համար հեղինակներին արւելու է հոնորար:

7). — Հեղինակները պիտի ներկայացնեն իրենց գրածքները

կեղծ անունն ելով, կցելով մի փակ ծրար, որի վրայ մակագրած պիտի լինի կեղծ անունը, իսկ ծրարի մէջ յատուկ թերթերի վրայ հեղինակի խնկական անունը:

- 8). — Մրցանակի չարժանացած զբաղմունքի հեղինակների անունները մնալու են անյայտ և զբաղմունքները ու փակ ծրարները վերադարձուած են յետ:
- 9). — Գրաւորների մրցանակաբաշխութեան ներկայացնելու ժամանակամիջոցն է 1922 թ-ի Մայիսի 1-ը:
- 10). — Մրցանակաբաշխութեան յանձնաժողովը կազմակերպէ եօթը հոգուց Լուսժողովի նախագահութեամբ:
- 11). — Գրաւորները յղել հետեւեալ հասցէով Ն. Ս. Խ. Հ. Լուսժողով Մրցանակաբաշխութեան յանձնաժողով, Երևան:

20

Գրականագէտների և Գեղարւեստագէտների համար.

Լուսաւորութեան Ժողովրդական Կոմիտայի միջնորդութեամբ Ժողովրդական Կոմիտաների Խորհուրդը որոշել է սոյն թ. Սեպտեմբերի 1-ից, ամսական 500.000 սուբի նպաստ և հարածայի մթերքաբաժին բաց թողնել գեղարւեստի ու գրականութեան հետեւեալ զբօնիչներին:

Գրականագէտներից՝ Յովհաննէս Յովհաննիսեան, Յովհաննէս Թումանեան, Դերենիկ Դեմիրճեան, Յակովբ Յակովբեան, Լէօ, Նարգոս և Շորշանիկ Կուրղինեան:

Դերասաններից՝ Տեր-Դաւիթեան, Արեւեան, Սիրանոյշ Օ. Զարաֆեան, Ի. Ալիխանեան, Մայսուրեան և Մ. Մանուկեան:

Նկարիչներից՝ Գ. Բաշինջաղեան, Նիկիշ Թաղէոսեան և Մարտիրոս Սարեան:

21

Հնութիւնների և Գեղարւեստի Պահպանման Կոմիտէ.

Լուսժողովին կից հիմնել է Հնութիւնների և Գեղարւեստի պահպանման Կոմիտէ: Կոմիտէի նախագահ նշանակել է Նկարիչ՝ Սարեանը, քարտուղար՝ Աշխարբէկ Գալանթարը և Կոնզերւայի անդամներ՝ Երանգ Լալայեան և Յ. Թաղէոսեան: Նախագահութեան անդամները կառարարուած է Լուսժողով ընկ. Աշոտ

Յովհաննէսեանի անմիջական մասնակցութեամբ, Կոմիտէն արդէն հաւարում և ցուցակագրում է իրեն վերաբերող նիւթերը: Շատազմիջոցներ են ձեռք առնելու Հայաստանից դուրս գտնուող պատմական նշանակութիւն ունեցող արժէքաւոր երկերը և իրերը փոխադրելու Հայաստան:

22

Բաղւի Քսանը Վեց Սպանւած Կոմունարների Յիշատակը.

1918 թւի Սեպտեմբերի 20-ին, Անդրկասպեան երկրի Անգլիական Հրամանատարութեան զաղտնի թելադրածքով և Դաշնակցականների և Էսէր-Մենշեիկների դաւաճանութեան զօն դարձած 26 կոմունարների յիշատակը Հայաստանի Կոմունիստական կուսակցութիւն մեծ շուքով տօնեց: Արանից երեք տարի առաջ Անդրկասպեան աւաղուտներում մայր մտած 26 կոմունիստները, այդ օրը ամբողջ Անդրկովկասում, Վրաստանի, Ադրբեջանի և Հայաստանի բանւորների և գիւղացիների կողմից, յարգանքի և երախտագիտութեան առարկա դարձան: «Խորհրդային Հայաստանի» պաշտօնաթիւերէի 184 № 2 Հոկտեմբեր իթիւը՝ ներած էր ամբողջովին այդ օրւայ մեծ յիշատակին: Նոյն օրւայ թւում յօդւածներ ունէին ընկերներ Մեաս՝ իկեանը, Ս. Խանոյեանը և այլն:

Ահաւասիկ այդ 26 կոմունարների միջանիսին անունները.

Ստեփան Շահում-ան, Ալեօշա Զափարիձէ, Մեշադի Ալիդ բեկով, Վանհա Ֆիլիսով, Պաւել Զին, Պետրով, Գրիգոր Կորգանեան, Արսէն Ամիրեան, Կոստանեան, Սուրէն Յովսէփեան, Իվան Մալիգին, Վասին, Սոնցե, Արմենակ Բորեան, Վեդերով, Աւագեան:

23

Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան Զորքող Տարեդարձը.

Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տարեդարձը տօնելու համար կազմւած Կենտրոնական Յանձնաժողովը, բոլոր գաւառային Կոմիտէներին, Քաղաքային Կուսարժիներին և Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տարեդարձը տօնելու յանձնաժողովներին, ուղղած է հետեւեալ շրջաբերականը.

1. Հոկտեմբերեան տօնի նախօրեակին, նոյեմբերի 6-ին, Խորհրդային գրադմունքները վերջացնելուց յետոյ ամենուրեք

կազմակերպել յիշողութիւնների երեկոների հետեւալ ծրագրով. ա). համառօտ տեսութիւն այն անցքերի, որու առաջացին Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը. բ). յեղափոխութեան մասնակցողները և ակամատեսները խօսում են իրենց յուշերից, այլ և այն անցքերի շուրջը, որ տեղի են ունեցել յեղափոխութեան օրերին իրենց գտնած բաղաճնեւրում և վայրերում, ըստ որում աւելի փայլուն ու ալ ժէքաւոր յուշերը արձանագրուում են կամ գրի են առնուում և Ագիտ. բաժինների միջոցով ներկայացուում կենտրոնական կոմիտէին, գ). Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան վերաբերող գրականական երկերներ, բանաստեղծութիւնների արտասանութիւն, պատմածքների, պատկերների և թատերական գրածքների ընթերցում. խնչպէս կենտրոնից ստացած, նոյնպէս և տեղական ուժերի գրածքներից:

2. Նոյեմբ. րի 7-ի առաւօտեան խրատանչիւր մի դաւան իր սեփական ոյժերով կազմակերպում է միտինգներ «Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան նաճումները» և «տնտեսական նոր քաղաքականութիւնը» նիւթերի շուրջը, իսկ երեկոյեան ձրի ներկայացումներ և համերգներ:

Գաւառներն ու շրջանները կարող են կազմակերպել կարմիր կառքեր ու աւտօմօբիլներ եթէ այդ առանձին ծախքեր չի պահանջում:

3. Յոյցեր չկազմակերպել: Զարգարումներ պէտք է կատարեն նիւթերի և դրամական միջոցների մինիմում չափի գործածութեամբ:

Կենտրոնը տօնակատարութեան համար ոչ մի յատուկ վարկ չի բացելու: Բոլոր միջոցները պէտք է վերցւեն յեղկոմի ընթացիկ ծախսերից:

24

Անկուսակցական կոնֆերանցիաներ.

Կուսակցութեան համար ներկայումս հրատապ խնդիրը պիտի համարել աշխատանքը՝ անկուսակցական գիւղացիութեան և բանւորութեան մէջ: Այդ պահանջում է Խորհրդային իշխանութեան կայունութիւնը, այդ է պահանջում մեր և նոր անտեսութիւնը:

Աւելնելով այս մտքից, Երևանի Կոմիտէի Ագիտբաժինը ձեռնարկում է բոլոր շրջաններում անկուսակցական կոնֆերանսներ իւր Այդպիսի կոնֆերանսներ տեղի ունեցած են հետեւեալ շրջաններում.

1). — Կոտայք, 2). — Ախտա 3). — Ղափարլու, 4). — Հրազդան, 5). — Վեդի-Բասար, 6). — Բաշկեսանի և Հայաստանի այլ վայրերում. Օրակարգի հարցերը հետեւաներն 1). — Անդրկովկասի (մասնաւորապէս Հայաստանի) և Խ. Ռուսաստանի տնտեսական դրութիւնը, 2). — Խորհրդա ինչինարարութիւնը, 3). — Մեր տնտեսական բաղաժանութիւնը և պարենաւորքը, 4). — Գիւղացիութիւնը և Խորհրդային իշխանութիւնը (անկուսակցականները և կոմմունիզմը) 5). — Ընթացիկ հարցեր և այլն:

25

Խորհրդային Հայաստանի ներկայացուցչութիւնը Թեհրանում

Թեհրանում բացած է Խորհրդային Հայաստանի ներկայացուցչութիւնը:

Լիազոր ներկայացուցիչն է յայանի հասարակական գործիչ Ընկ. Լևոն Սարգսեանը: Տեղւոյն հայ դադութի համար, 26 Սպտեմբերին կայացաւ ընդունելութիւն, որտեղ խօսած են Ռուսաստանի Ս. Ֆ. Խ. Հ. լիազոր ներկայացուցիչ՝ Ընկ. Աւաշաէնը, որ ի միջի այլոց ասած է «Հայ ժողովրդի դարա որ տանջած քնիւրից յետոյ ներկայումս վերջապէս անցաւ իրազող կեանքի և սոստիճանաբար վերականգնում է իր քայքայւած տնտեսութիւնը»: Ի պատասխան Ընկ. Ռօտշաէյնի, Արքեպիսկոպոս Ալվադեանը ողջոյնած է «Մենք Ռուսաստանի հանրապետութիւնը ընդունելով, որ Հայաստանը չի կարող ապրել առանց Ռուսաստանի, որը և աղացուցեց ժողովուրդն անցեալի դէպքերով և դրա համար էլ նա կոչարեց բոլոր հայերին յարել Խորհրդ. Կառավարութեան և աշխատել նրա հետ»:

Թեհրանի դադութի կողմից խօսած է Ազգային Խորհրդի նախագահ՝ Եովսէփ Միրզոյեանը: Նրա համար լիքն էր հայ ժողովրդի վառ ապրադայի փայլուն յոյսերով, Ռուսաստանի հետ մօտիկ աշխատակցութեամբ:

Ստացւած էր Ղազարիից 22 ստոյ ազրութիւններով հետագիր՝ որ կարդացւեց:

Չնայած դադութի մէջ կատարւած նախկին ներկայացուցիչ՝ Արզութեանի և երեանից փախած և այժմ Թեհրանում ապրող մի շարք դաշնակցականների ազատութիւններին ու ինտիւր-նիւններին, քաղաքացիներին ընդունելութեան գնալու դէմ, չնայած նրանց բոլոր ջանքերին ընդունելութեան եկած էին աւելի քան 700 հայեր:

Ընդունելութեան ներկայ կողմերից մօտ 700 հոգի, ընդու-

նեցին Խորհրդային Հայաստանի հպատակութիւնը, որոնք ջերմագին ողջոյններ ուղարկեցին Խորհրդ. Հայաստանին և Կոմսոսիստական Կոսակցութեան:

26

Ուրեք են մեր զեկավարները

Փոստ-Հեռագրական Ժողովրդական Կոմիտէ՝ Սմբատ Մարգարեան:

Մնւած է 1880 թւին Շուշի նախնական կրթութիւնը ստացած է Թիֆլիսի ներսնական դպրոցը, որը աւարտելուց յետոյ հետմէն է Պետրոգրադի համալսարանի իրաւաբանական ֆակուլտետը: Համալսարանը աւարտելուց յետոյ պարագայ է Պետրոգրադում փաստաբանութեամբ: Յեղափոխական շարժումներին սկսած է մասնակցել 900 թ.ից: 905 թ.ի յեղափոխական շարժումներուն բերած է իր մասնակցութիւնը: Ս. Գ. Կոսակցութեան անդամակցած է 908 թ.ից:

Մինչև 917-ի յեղափոխութիւնը, աշխատած է Պետրոգրադում և Կովկասի զանազան վայրերում ունենալով հասարակական գործունէութիւն:

917 թ.ից Բագրի Բալնիկեան իշխանութիւնը կազմակերպելուց, եղած է Կոմունիստական Կոսակցութեան անդամ և մասնակցած է Սոս. Շահումեանի Կառավարութեան կազմին, որպէս Ժողովրդական Կոմիտէ—Երկաթուղային, Ծովային և Փոստ հեռագրական: Բագրի Բալնիկեան իշխանութիւնը տապալելուց յետոյ, անցած է Մոսկուա՝ Նրանից յետոյ աշխատած է Ռուսաստանի գործադան վայրերում, մասնաւորապէս Ուկրաինայում, Խարկով, Կիև ու այլ վայրերի մէջ զանազան կոսակցական, խորհրդային պատասխանատու պաշտօններում: 1919—1920 թ.ին Ադրբէջանում խորհրդային իշխանութիւնը վերականգնելուց յետոյ աշխատած է Բազում, ապա Հիւսիսային Կովկաս, Պետրոպոլում, իւրեւ վարիչ պետական հյատարակչային, կենտրոնաւայի և հեռագրական գործակալութեան: 1921 թ.ի Յուլիսի վերջերը եկած է Հայաստան, ուր ստանձնած է Փոստ-Հեռագրատան Ժողկոմի պաշտօնը և նաև վերջին ամիսներում, Հայաստանի Հեռագրական Գործակալութեան վարիչի գործը:

Հ. Ս. Խ. Հանձնադատութեան Մոսկուայի լիազօր ներկայացուցիչ՝ ընկ Սահակ Տէր-Գաբրիէլեան:

Մնւած է 1886-ին, Շուշում նախնական կրթութիւնը ստա-

ցած է նոյն քաղաքի Քէալական դպրոցում, որից յետոյ հետևած է Պետրոգրադի բնագիտական ֆակուլտետի կուրսերին: Դեռ երիտասարդ հասակից նախընտրած է եղել կուսակցական աշխատանքներին, 902-ին անդամակցած է Բազայ Սոցիալ-Դեմոկրատ կուսակցութեան իսկ 903-ից արդէն անցած է բոլշևիկեան թւին: Այդ թւականներից սկսած, նա մշտապէս աշխատել է Բազայ կրօնախումբ, բանւորական շրջանների մէջ, որի ընթացքում ցարական կուսակցութեան կողմից քանիցս ձերբակալուած և բանտարկուած է եղել: Մինչև 917-ը նա վարել է անխելալ կեանք: 905—6 թ.թ. յեղափոխութեան ցոյց է տուած գործօն մասնակցութիւն, որի ընթացքին ընտրուած է եղել Բանւորական Սորհրդի անդամ: 907—8 թւին աշխատել է արհեստակցական միութիւնների մէջ 915 ին, մասնակցել է Բազայ Միջազգային Կոմիտէին: 917 ին անդամակցած է Բազայ Բանւորական Սորհրդի Կործակիչ Կոմիտէին և ընտրուած է պատգամաւոր 1-ին Համառուտական Բանւորական Համագումարին: 917-թ. Յիֆլիսի 1-ին Բանւորական և Դիւղացիական Համագումարի նախագահութեան անդամ եղած է: 917-թւից, Բազայ միջկուսակցային քաղաքագլխութեան կողմին անդամակցած է: Բազայ Սորհրդային իշխանութեան ժամանակ եղած է վարիչ սմբողջ նախարարի նախնական գործին: 918—19 թ. թ. վարած է ընդհանուր Կոմիտարի պաշտօնը՝ Համայն Ռուսաստանի վստելիքի տրանսպորտի պատասխանատու գործին:

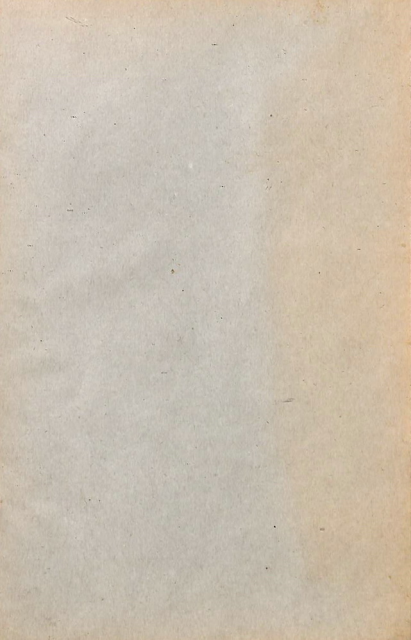
Ընտրուած է Սորհրդային Հայաստանի պատուիրակութեան անդամ՝ Մոսկւայի Ռուս-Հայ-Թուրք-Աղբրէջանեան կոնֆերանսին, որ վիժեց փետրւարեան հեղափոխութեամբ:

Մասնակցած է Հայաստանում Լրգրանի առաքելութեան, որպէս Սորհրդական—փոխանորդ, որի զաշնակցականների հետ վարած բանակցութիւնների մէջ իր լայն մասնակցութիւնը բերած է:

Երբորդ Իստեքնացիոնալի 3-րդ կոնգրեսին, Հայաստանի կողմից ընտրուած է պատգամաւոր, ընկ. Սարգիս Կասեանի հետ Դեկտեմբեր 12-ից վարում է Սորհրդային Հայաստանի լիազօր ներկայացուցչութեան պաշտօնը՝ Ռ. Ս. Ֆ. Հանրապետութեան մօտ:

~~Handwritten text, mostly illegible~~
1921
N7

AX 240
1921. N7